

Høgskolen i Telemark

EKSAMEN

2107 Folkedikting og folkekultur

8. 5. 2015

Tid: kl. 10-15

Målform: Valgfri

Sidetall: 6 sider inkl. forside og vedlegg

Hjelpemiddel: Ingen

Merknader: Svar på én av oppgavene

Vedlegg: 4 sider

Eksamensresultata blir offentliggjort på studentweb.

Fakultet for allmennvitenskapelige fag

Bokmål

Svar på *én* av oppgavene.

1. Gjør greie for forskjeller mellom folkediktingssjangrene eventyr og sagn med utgangspunkt i de vedlagte tekstene.

Vedlegg:

1. «Verden lønner ikke annerledes»
2. «Førnesbrunen»

2. Gjør kort greie for sentrale trekk ved mellomalderballaden som sjanger. Analyser og sammenlign de vedlagte norske og svenske variantene av A 48.

Vedlegg:

3. «Nøkken som belar» (Udatert oppskrift etter Torleif Hannaas)
4. «Näcken bortför jungfrun» (Oppskrift frå 1790-talet)

Nynorsk

Svar på *ei* av oppgåvene.

1. Gjer greie for skilnadar mellom folkediktingssjangrane eventyr og segner med utgangspunkt i dei vedlagde tekstane.

Vedlegg:

1. «Verden lønner ikke annerledes»
2. «Førnesbrunen»

2. Gjer kort greie for sentrale trekk ved mellomalderballaden som sjanger. Analyser og samanlikne dei vedlagde norske og svenske variantane av A 48.

Vedlegg:

3. «Nøkken som belar» (Udatert oppskrift etter Torleif Hannaas)
4. «Näcken bortför jungfrun» (Oppskrift frå 1790-talet)

Vedlegg 1

Asbjørnsen og Moe's NORSKE FOLKEVENTYR. Innskrevet og rettet av Kjell Nedrelid. Sist forandret: 31.10.1994. (dd.mm.yyyy) Released to Internet 11.10.1996 in zipped WordPerfect 5.0-format. Alle tekster kan fritt distribueres, så lenge det ikke tas betalt for dette. Vennligst behold denne innledningen.

Verden lønner ikke annerledes

Det var engang en mann som gikk til skogs og skulle hugge hesjestenger. Men han fant ikke skog som var så lang og rak og tettvoksen som den skulle være, før han kom høyt opp under en ur. Der hørte han jammer og skrik, som én var i livsnød. Så gikk han bort og skulle se hva det var, om det var noen som trengte hjelp, og så hørte han det var under en stor helle som lå i ura; den var så tung at det skulle mange mann til å lette på den. Men mannen gikk ned i skogen igjen, fikk hugget et tre som han gjorde en våge av, og med den veide han opp steinhella.

Under hella kom det fram en drage og ville ete opp mannen. "Ja så," sa mannen, "nå frelse jeg livet ditt, og så vil du ete meg opp for umaken; det var skammelig utakk," sa han.

"Kan så være," sa dragen; "men du kan vel vite at jeg er sulten, som har ligget her i hundre år og ikke smakt kjøtt, og annerledes lønner ikke verden heller."

Mannen snakket vel for seg og ba vakkert for livet, og så ble de enige om at den første som kom, skulle de ta til oppmann, og dømte han annerledes, skulle mannen ikke miste livet, men sa han det samme, skulle dragen få ete mannen.

Den første som kom, var en gammel hund, som gikk nedpå veien bortunder lia. Ham talte de til, og han skulle være dommer.

"Gud skal vite jeg har tjent min herre tro fra jeg var en liten hvalp," sa hunden. "Jeg har våket mang en natt og mang en stund, mens han har ligget på sitt grønne øre, og jeg har fridd gård og gods fra ild og tyvehånd mer enn én gang. Men nå kan jeg hverken se eller høre lenger; og nå vil han skyte meg, så jeg må rømme, og slenge gårdimellom og være og tigge meg fram til jeg dør av sult. Nei, verden lønner ikke annerledes!" sa hunden.

"Så eter jeg deg!" sa dragen og ville sluke mannen igjen.

Men mannen snakket vakkert for seg og ba tynt for livet, og til slutt ble de da forlikt om at den neste som kom, skulle de ta til oppmann; og sa han det samme som dragen og hunden, skulle dragen få ete opp ham og få seg et måltid mannekjøtt, men sa han ikke det, skulle mannen komme fra det med livet.

Så kom det en gammel hest rekende nedpå veien som gikk langsmed lia. Ham talte de til, og ba han skulle dele retten imellom dem. Ja, det skulle han da gjøre.

"Nå har jeg tjent min herre så lenge jeg har kunne dra og bære," sa hesten; "jeg har trelet og strevd for han, så svetten har trillet av hvert håر, og jeg har strevd trutt til jeg ble stiv og støl og utslikt av arbeid og alderdom; nå duger jeg ikke mer, nå kan jeg ikke gjøre nytte for føa, og nå skal jeg ha en kule, sier han. Nei, verden lønner ikke annerledes!" sa hesten.

"Ja, så eter jeg deg!" sa dragen, den slo gapet på vid vegg og ville til å sluke mannen.

Han ba så vakkert for livet sitt igjen.

Men dragen ville ha seg en jafs med menneskekjøtt, sa han; han var så sulten at han ikke kunne styre seg lenger.

"Se der kommer én som han var utsendt til dommer," sa mannen - Mikkel rev kom luskende ned mot dem mellom steinene i ura. "Alle gode ting er tre," sa han. "La meg spørre ham også, og dømmer han som de andre, skal du få ete meg på flekken," sa han til dragen.

"Å ja da," sa dragen; det hadde han også hørt at alle gode ting er tre, og så fikk det bli ved det.

Mannen snakket til reven, som til de andre to. "Å ja," sa reven; men så tok han mannen litt til side.

"Hva gir du meg til lønn, om jeg frir deg fra dragen," hvisket reven i øret på ham.

"Du skal få komme hjem til meg og være husbond over hønsene og gjessene mine hver torsdagskveld," sa mannen.

"Ja, dette blir en åstedssak dette, min kjære drage," sa reven; "jeg kan ikke få inn i mitt hode at du som er så stort og mektig et dyr, kunne få rom til å ligge under den hella."

"Jo, jeg lå her oppe og solte meg," sa dragen, "og så kom det et fjellskred og hvelvet hella over meg."

"Det er mye mulig," sa Mikkel, "men inte kan jeg skjonne det, og inte trur jeg det heller før jeg ser det," sa han.

Så fikk de prøve, mente mannen, og dragen smatt ned i hullet igjen. I det samme nappet han vågen bort, så hella smalt igjen over dragen.

"Ligg nå til dommedag," sa reven; "du ville jo sluke mannen, da han frelseste livet ditt?"

Dragen skrek og jamret og ba for seg; men de to gikk sin vei.

Den første torsdagskvelden ville reven være husbond i hønsehuset, og gjemte seg bak en staurhop som sto der. Da jenta skulle gi hønene om kvelden, smatt Mikkel inn. Hun sanset det ikke og så ham ikke, og hun var ikke vel ute igjen, før han bet ihjel for åtte dager, og åt så han ikke orket røre seg. Da hun kom igjen om morgenen, lå reven og snorket og sov i morgensolen med alle fire ifra seg, og han var så stappet og stinn som en rullepølse.

Jenta fór opp etter kjerringa, og hun og alle jentene kom med staurer og stenger, og til å denge Mikkel så de slo ham mest ihjel; men da det var på det siste, og de trodde han skulle late livet der, fant Mikkel et hull i gulvet; det smatt han ut igjennom og hinket og dro seg til skogs. "Hau, hau, verden lønner ikke annerledes; det er sikkert nok!" sa Mikkel rev.

Vedlegg 2

Førnesbrunen

I den tida då svartedauden herja på Mösstrondi, hadde dei på garden Førnes ein brun hest som har vorti namngjeten.

Han var så framifrå klok at dei berre turvte leggja lika på sleden og styra han av stad, så rugga han heim over flottene eismal til Raulands kyrkje. Den tid var det ikkje kyrkje på Mösstrondi, så dei laut føra lika den lange vegen til Rauland – to mil.

Når Førnesbrunen kom på bakken med Raulands kyrkje, knegga han, så folk på gardane der ikring høyrdet det og kom og tok imot liket. Men brunen tok ut att med det same han, og andre dagen kom han att med same føringa. Såleis heldt han på lenge, for det var mange lik i dei dagar. Men på slutten vart han så utmasa av di han ikkje fekk kvile, og truleg lite mat au, at siste venda stupa han daud med same han kom fram til kyrkjebakken.

Folk trudde, som sant var, at det var noko særer med denne hesten. Så laga dei ei fælt stor hole eller greft nettopp der han hadde stupa daud, og der grov dei denne gilde hesten ned. Denne store hola kan ein sjå den dag i dag, og ho kallast enno Hestedokki.

Vedlegg 3

Nøkken som belar

Oppskrift udatert av Torleif Hannaas etter ukjent sanger, ikkje lokalisert .

1. Heiemo kvad, det saang i lid,
- Med minne, -
det høyrdé nykken paa havet skrid.
- Two roser øve derinne -
2. Heiemo kvad det song i lund,
det høyrdé nykken den heiden hund.
3. Nykken talad til styringsmann,
du styre mit skip paa Kristi land.
4. Ko vil du paa Kristi land gjera,
du kann 'kje anten syngje hell lesa.
5. Aa eg vil meg paa Kristi land gaa,
den vene jomfrua vil eg faa.
6. Nykken kom seg paa Kristi land,
so skapad en seg i ein kristen mann.
7. Han skapad seg klæde baad' gule og
grøne,
seg sjave alt uti ein riddare skjøn.
8. Han skapad seg klæde baad' gule og blaa,
hest og sadle aa ride paa.
9. Han skapad seg gullringen um sin fing,
so lett gjeng han i stoga inn.
10. Han skapad ein gullsco paa sin fot,
so lett paa hallan golv han trod.
11. No er en komen som dansen kann treda,
no skal den fram som venast kann kveda.
12. Til svarad jomfruga i benken sat,
Heiemo kann baad' danse og kveda.
13. Heiemo dansad og Heiemo kvad,
det lystad alt folket i stoga sat.
14. No maa kvar ein gange heim til seg,
Heiemo tek eg paa skipet med meg.
15. Heiemo gret sine hendar ho vreid,
skal eg fylgje nykken den lange leid.
16. Heiemo sine hendar i taarinne two,
skal eg fylgje nykken i den salte fjord.
17. Heiemo, Heiemo still di sut,
du skal raade yver mine fem gullbur.
18. Heiemo, Heiemo still din harm,
du skal faa sova i nykkens arm.
19. So tok han Heiemo upp-i sit fang
vil bera hennar paa skipet fram.
20. Heiemo tenkte med sjave seg,
tru mine smaa knivar 'kje hjelper meg.
21. Eg heve stadet fyr boge og brand,
eg ræddast inkje ei kvennmann-hand.
22. Eg heve stadet fyr boge og pil,
eg agtar inkje ein kvennmann-kniv.
23. Nykken ha' inkje halvtalad ord,
fyrr kvenfolk-kniven i hjarta stod.
24. Heiemo stakk nykken fyr holamot,
oddan vende i hjartarot.
25. Her ligg du nykken og renne blod,
enno trør eg mine jomfru sko.
26. Her ligg du nykken fyr hund og ravn,
enno ber eg mit jomfru-navn.
27. Her ligg du nykken fyr ravn og hund,
- Med minne, -
enno hev eg min kvedare-lund.
- Two roser øve derinne -

KB Vs 2:3, s. 317–318. Avskrift gjord av L. F. Rääf efter »en af ett fruntimmer, under 1790-talet, uti Östergötland gjord samling af folkvisor» (Jonsson I, s. 313–314).

- 1 Det bodde en herreman i östra rik
han --- döttrar som ej vill gifta sig
– med den äran
- 2 Den ena var för dejelig, den andra var för gran
den tredje har förlofvat att aldrig taga man.
- 3 Det spordes ikring städer, det spordes ikring land
det spordes till näcken i sjögestrand.
- 4 Den näcken han kläder af sig den leda sjögehamn
så kläder han sig till en vacker herreman.
- 5 Den näcken han reser sig till herremannens gård
der ute står jungfrun och kammar sitt hår
- 6 Å lyster sköna jungfrun min käraste bli
för jag har både silfver och gull uti skrin.
- 7 Så gerna jag det ville men jag det intet kan
för jag har förlofvat att aldrig taga man.
- 8 Å lyster sköna jungfun åt kyrkan fara
och sjelfver så vill jag den kusken vara.
- 9 Å väl lyster mig åt kyrkan fara
men ingen annan får den kusken vara.
- 10 Den jungfrun satte sig i vagnen up
den näcken han satte sig så vackert bredvid
- 11 Den näcken han körde sig den vägen fram
på honom så undra både qvinna och man.
- 12 Å kära ni min herre ni kören ej så vast
tömmen är af silke hon är ej af bast.
- 13 Jag passar ej på silke jag passar ej på bast
men likväl så körer jag lika raskt.
- 14 Den näcken han körde sig på stockholms bro
där störte han jungfrun i den stridaste flod
- 15 Å kära ni min herre ni hjälpen mig i land
å er vill jag gifva mitt röda gullband.
- 16 Jag passar ej på ert röda gullband
men aldrig så hjälper jag dig mer i land
- 17 Å kära ni min herre ni hjälpen mig ur nöd
för er vill jag gifva min gullkrona röd.
- 18 Jag passar ej på eder gullkrona röd
men aldrig så hjälper jag er ur nöd.
- 19 Hemma gråter fader, å hemma gråter mor
å hemma gråter syster, men mäst lilla bror
- 20 Å gråta hvem som gråta kan
men aldrig så hjälper jag dig mer i land
– med den äran